

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 351.5

А. С. Волочко

ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

***Анотація.** Вдосконалено науково-методичний підхід до виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції, що дозволяє завчасно передбачати зміни на ринку праці у зв'язку з лібералізацією торгівлі на основі врахування рівня зайнятості та людського розвитку, а також прогнозних розмірів фінансування складових людського капіталу і тенденцій галузевого та регіонального розвитку економіки з метою вибору напрямків та інструментів регулювання ринку праці відповідно до виявлених проблем і прогнозних тенденцій.*

***Ключові слова:** ринок праці, євроінтеграція, людський капітал, безробіття, зайнятість, економічна активність населення, регулювання.*

***Summary.** Scientific-methodical approach to the identification of problems in the labor market in terms of European integration was developed. It allows to anticipate changes in the labor market due to the liberalization of trade by taking into account the level of employment and human development, as well as the projected level of funding components of human capital, and industry trends and regional development of the economy in order to choose the direction and management tools of the labor market in accordance with identified problems and forecasted trends.*

***Key words:** labor market, European integration, human capital, unemployment, employment, economic activity of the population, regulation.*

Постановка проблеми. Активізація політики промислових підприємств щодо освоєння нових ринків збуту продукції пов'язана з посиленням конкурентної боротьби, з євроінтеграційними процесами, зі зміною споживчих переваг, а також прискореним розвитком інноваційних технологій і з необхідністю постійного поліпшення характеристик продукції у зв'язку із входженням України до СОТ. Крім того, після підписання Угоди про асоціацію та Угоди про поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС ринок праці України буде вимагати розвитку. Актуальним є приведення трудового законодавства до вимог ЄС, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності національної робочої сили. Інтеграція вітчизняного ринку праці в єдиний економічний простір має ризики виникнення при цьому значних економічних і соціальних витрат. Оцінка та врахування можливих соціально-економічних ризиків у довгостроковій і короткостроковій перспективах мають бути спрямовані на зниження соціальних і економічних витрат при цьому.

Існують різні прогнози щодо наслідків євроінтеграції України до ЄС. Зазначається, що укладання меморандуму між Україною та Євразійською економічною комісією спрямовано на захист вітчизняних економічних інтересів та розвиток її промисловості. Проголошується важлива мета щодо забезпечення подальшого збуту продукції машинобудування та розвитку ринку літаків Ан-70 та Ан-124. Вагома частина експорту до

країн Митного союзу — це продукція машинобудування: трансформатори, допоміжні машини, електрообладнання, турбіни. Це ті сфери, що забезпечують найбільшу кількість робочих місць на ринку праці. Однак при цьому не розглядаються протилежні тенденції: при зниженні рівня конкурентоспроможності та обсягів експорту машинобудівної продукції можливими наслідками може стати зростання рівня безробіття на ринку праці.

За експертними оцінками, в умовах євроінтеграції очікується значне зростання рівня навантаження на інфраструктуру ринку праці [1, с. 181]. Саме глобалізаційний фактор призведе до стрімкого підвищення потреби у професійному навчанні, перекваліфікації персоналу, що вивільнюється, підвищаться вимоги до оперативного інформаційного та організаційного забезпечення процесів пошуку роботи, росту обсягів витрат з державного та місцевого бюджетів, фондів соціального страхування при можливому одночасному зменшенні обсягів надходжень та скороченні зайнятості неконкурентоспроможних підприємств. Саме тому ринок праці «... буде вимагати проведення постійного моніторингу та впровадження превентивних заходів з метою забезпечення стабільної та прогнозованої ситуації на ньому та попередження виникнення масового безробіття в періоди структурних змін» [1, с. 183]. Все це вказує на актуальність своєчасного виявлення проблем в системі регулювання ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі регулювання ринку праці здій-

© А. С. Волочко, 2014

снюється на основі політики реагування. При цьому дослідженнями проблем в системі регулювання ринку праці займаються такі вітчизняні вчені, як: Ю. М. Маршавін, Л. Є. Ляміна [2], В. М. Аніщенко, Д. О. Закатнов, С. І. Здіорук, С. Ф. Клемпко [3], Т. В. Кузнецова [4], О. В. Павловська [5]. При цьому не вирішується проблема завчасного передбачення змін на ринку праці у зв'язку з лібералізацією торгівлі.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність проблем ринку праці та соціального розвитку вимагає їх вирішення. Це може бути забезпечено за рахунок зміни системи регулювання ринку праці. Крім того, євроінтеграційні умови потребують корегування регулювальних впливів на ринку праці, що пов'язано зі зміною пріоритетів галузевого розвитку. Проведений аналіз підходів до виявлення проблем в системі регулювання ринку праці вказує на те, що існуючі підходи не дозволяють комплексно та системно досліджувати особливості усіх елементів регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції. Це обумовило необхідність розробки науково-методичного підходу до виявлення проблем в системі регулювання ринку праці.

Метою статті є формування науково-методичних засад щодо виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Наслідки євроінтеграції будуть значним чином залежати від політики регулювання ринку праці. У цілому вітчизняними вченими відзначаються переваги євроінтеграції для ринку праці: удосконалення трудового законодавства, розвиток системи робочих місць, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення продуктивності праці, забезпечення ефективної реалокатії людських ресурсів, підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили. Зарубіжні вчені А. Кристев, О. Купетс і Ш. Лехманн довели позитивний вплив лібералізації торгівлі з ЄС на рух робочих місць [6].

Досягнення наведених ефектів євроінтеграції може бути забезпечено тільки при зміні підходів до регулювання ринку праці: в основу має бути покладена проактивна політика. При цьому важливе значення мають прогнози структури й обсягів експортної та імпоротної діяльності. З урахуванням цього повинні будуватися прогнози перерозподілу зайнятості на ринку праці. Запропонований науково-методичний підхід до виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції містить такі процеси та їх складові (рис. 1): визначення тенденцій розвитку базових галузей економіки в умовах євроінтеграції; діагностика особливостей функціонування вітчизняного ринку праці в умовах євроінтеграції; оцінка особливостей соціального розвитку вітчизняної економіки в умовах євро-

інтеграції; виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції; визначення напрямків регулювання ринку праці, що потребують корегування в умовах євроінтеграції. Застосування підходу спрямовано на своєчасне виявлення проблем в системі регулювання ринку праці на основі встановлення невідповідності діючих напрямків та інструментів реальним проблемам ринку праці з урахуванням галузевих та регіональних особливостей.

На етапі визначення тенденцій розвитку базових галузей в умовах євроінтеграції мають враховуватися прогнози. Це зумовлено тим фактом, що в умовах євроінтеграції регулювання ринку праці має свої особливості.

Політика на ринку праці повинна бути проактивною, тобто вирішальне значення мають функції моніторингу та прогнозування як основи для вибору інструментів і розробки заходів регулювання ринку праці. Вхідною інформацією для реалізації запропонованого підходу є виявлення тенденцій щодо розвитку базових галузей економіки під впливом євроінтеграційних процесів.

За прогнозами, лібералізація торгівлі з ЄС призведе до зростання зайнятості в таких сферах: металургія, харчова, легка промисловість, сфера фінансового посередництва, послуг, ІТ-індустрії [7].

Важливе значення також має дослідження проблем ринку праці та соціального розвитку з урахуванням галузевої та регіональної специфіки. Все це визначає особливості вибору напрямків та інструментів регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції. Такі прогнози можуть суттєво відрізнитися для різних регіонів. Саме тому необхідно також враховувати, в яких саме галузях і регіонах відбуваються процеси реструктуризації та модернізації виробництва.

Сутність запропонованого підходу полягає у моніторингу прогнозних тенденцій галузевого й регіонального розвитку, що спрямовано на своєчасне визначення галузей та регіонів, в яких можна очікувати зростання рівня зайнятості, а також скорочення виробництва чи закриття підприємств. Наступними складовими підходу є моніторинг показників ринку праці та соціального розвитку, що дозволяє оцінити фактичні особливості функціонування ринку праці і системи соціального розвитку з урахуванням галузевої та регіональної специфіки. Прогнозні тенденції та проблеми галузевого розвитку, а також виявлені можливості й обмеження системи соціального розвитку та показників функціонування ринку праці є основою для подальшого виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції (блок 4, рис. 1).

Для реалізації 1–3 етапів запропонованого підходу перспективним є формування єдиної системи моніторингу, що має містити деталізова-

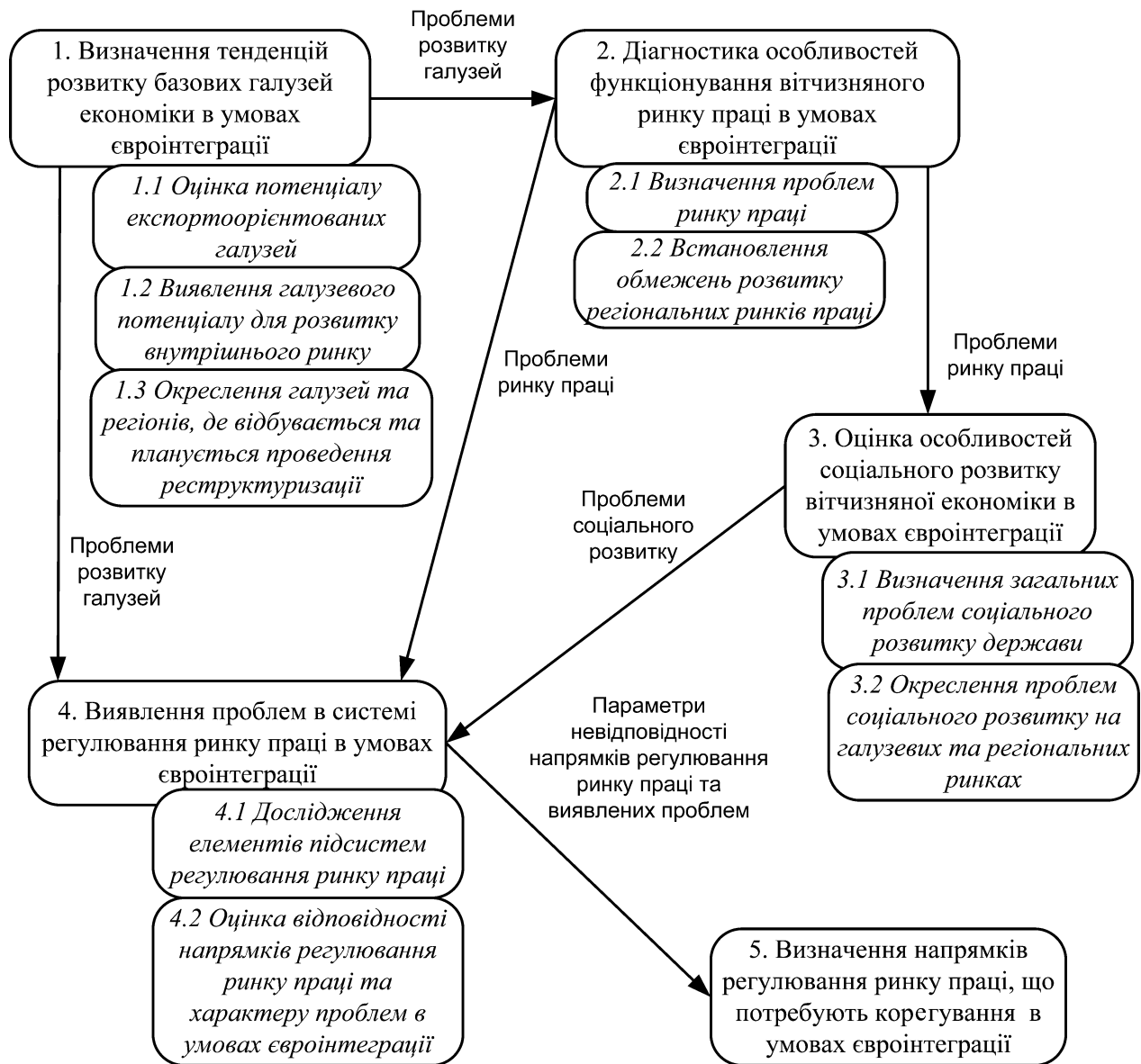

Рис. 1. Схема підходу до виявлення проблем у системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції (джерело: розроблено автором самостійно)

ний аналіз складових елементів кожного з етапів. Структура і склад показників моніторингу особливостей функціонування ринку праці та соціального розвитку визначається диференційовано в залежності від завдань і мети дослідження. Інформаційне забезпечення системи моніторингу знайде своє місце у системі інформаційного забезпечення механізму регулювання ринку праці.

Виявлення проблем в системі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції потребує дослідження фактичних елементів підсистем регулювання ринку праці. Це дозволить оцінити відповідність напрямків регулювання ринку праці характеру виявлених проблем, що є основою подальшого корегування системи регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції. Загальна система регулювання ринку праці містить такі взаємопов'язані підсистеми: економічну, інститу-

ційну та регульовальну, кожна з яких містить у собі певний набір напрямків та інструментів (рис. 2).

Головним обмеженням існуючої системи регулювання ринку праці є відсутність у підсистемах регулювання та інституційного забезпечення напрямків щодо забезпечення трибічної зацікавленості держави, роботодавців та працівників у вирішенні проблем досягнення продуктивної зайнятості населення на ринку праці. Також важливим напрямком має бути удосконалення соціального діалогу на ринку праці.

Про ефективність кожного з наведених напрямків та інструментів регулювання ринку праці можна робити висновки на основі проведення реальної оцінки відповідності напрямків регулювання ринку праці характеру проблем, що потребує реалізації запропонованого підходу. Вона була проведена для економіки країни в цілому та з ура-

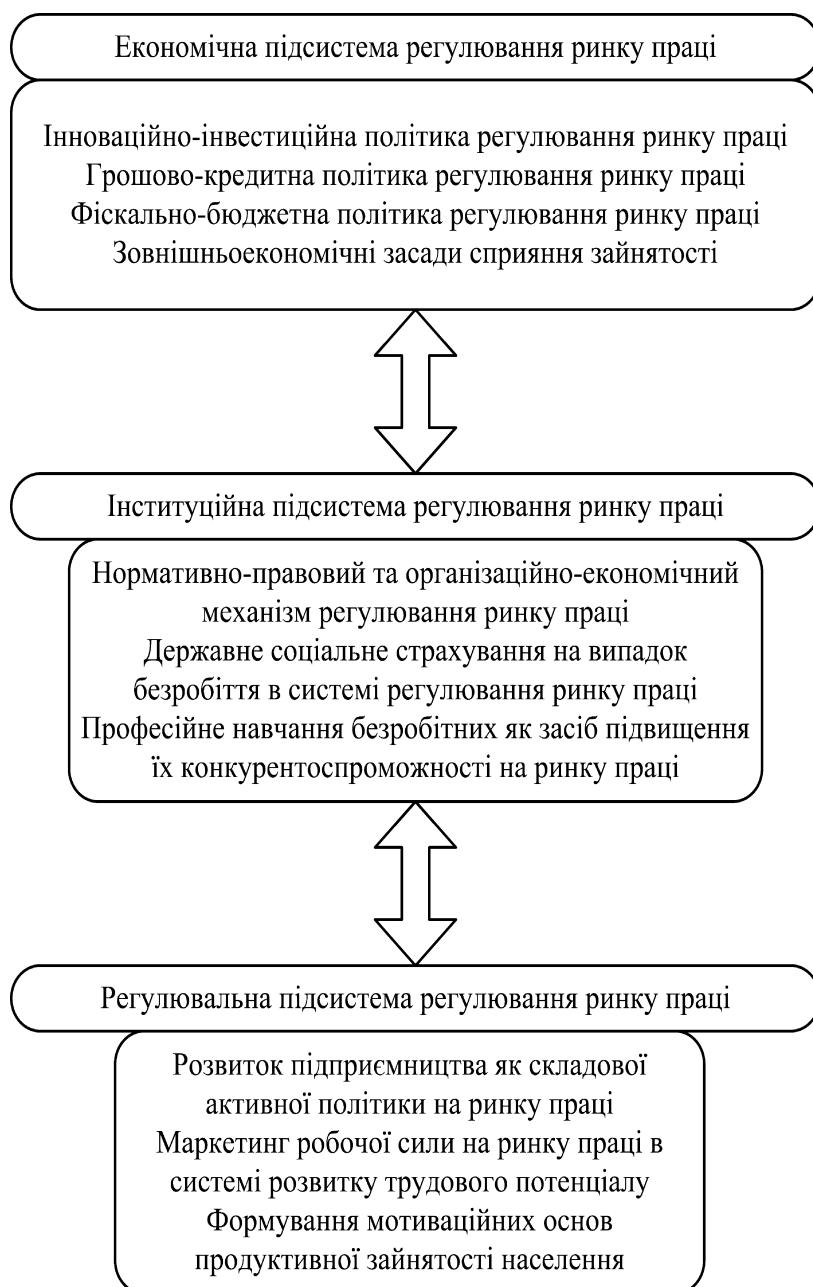

Рис. 2. Загальна система регулювання вітчизняного ринку праці (джерело: складено автором самостійно)

уванням особливостей економіки Донецького регіону, вибір якого зумовлено низкою причин: характерним є посилення негативних соціальних наслідків реструктуризації та загострення проблем ринку праці; при цьому темпи зростання витрат на розвиток людського регіону є значно нижчими порівняно з іншими областями, де теж відбувається реструктуризація промисловості.

Зіставлення фактичних та прогнозних показників, що характеризують розвиток соціальної сфери та ринку праці у 2012 році, свідчить, що за деякими показниками існує невідповідність прогнозу та факту. Так, фактична середньооблікова чисельність штатних працівників області у 2012 р. склала 1148,3 тис. осіб, що є значно вищою за прогнозне значення на 2012 р. 1077,4 тис. осіб. При цьому фактична за-

боргованість з виплати заробітної плати у 2012 р. є меншою за прогнозне значення.

Про неефективність прогнозування показників ринку праці також свідчить той факт, що прогнозна чисельність професійно-технічних навчальних закладів у 2012 р. дорівнювала 38,9 тис. осіб, а фактична — тільки 35,7 тис. осіб. Для ринку праці та структури зайнятості ці тенденції мають важливе значення, бо саме рівень достовірності та обґрунтованості прогнозних показників ринку праці впливає на ефективність його подальшого регулювання. Невідповідність фактичних та прогнозних показників є характерною і для сфери соціального захисту та забезпечення [8].

При проведенні оцінки відповідності напрямків регулювання ринку праці характеру проблем

в умовах євроінтеграції важливо враховувати, які саме інструменти мають обиратися для вирішення виявлених проблем ринку праці. Необхідно також розглядати обмеження щодо використання певних інструментів. Так, наприклад, для України ставки за кредитами є високими, що значним чином стримує інвестування та негативно позначається на зайнятості. При цьому існують обмеження щодо зміни ставок кредитування, бо це пов'язано з обмінним курсом. Зміна грошово-кредитної політики не дозволить вирішити проблеми ринку праці. Застосування зовнішньоекономічних засад сприяння зайнятості також може виявитися не ефективним для України.

З урахуванням виявлених проблем ринку праці та соціального розвитку в Україні основні акценти мають бути спрямовані на корегування напрямків інноваційно-інвестиційної та фіскально-бюджетної політики, а також елементів регулювальної та інституційної підсистем, забезпечувати реалізацію цих напрямків. Елементи системи регулювання ринку праці повинні розглядатися у взаємозв'язку. Політика фінансування соціально-економічного розвитку відіграє вирішальну роль у процесах впровадження кожного із елементів системи регулювання ринку праці. Саме тому недосконалість фіскально-бюджетної політики регулювання ринку праці ускладнює процеси покращення соціального діалогу, формування механізму професійного навчання та перепідготовки кадрів, що в результаті також позначається і на особливостях проведення інноваційно-інвестиційної політики.

Висновки та пропозиції. Таким чином, на основі запропонованого підходу надається можливість визначення проблем в системі регулювання ринку праці за регіонами. Реалізацію підходу здійснено на прикладі Донецького регіону, вибір якого пояснюється характером виявлених проблем ринку праці та соціального розвитку під впливом реструктуризації. Універсальність підходу підтверджується можливістю його реалізації для різних регіонів та для економіки країни в цілому. При цьому враховуються переважно аспекти фінансування розвитку соціальної сфери та людського капіталу, оскільки це є вирішальними факторами, що визначають рівень та структуру зайнятості на ринку праці. Реалізація запропонованого підходу дозволить завчасно виявляти проблеми в системі регулювання ринку праці і обирати напрямки та інструменти регулювання ринку праці відповідно до виявлених проблем та прогнозних тенденцій. Серед основних інструментів слід виокремити корегування програм соціально-економічного розвитку країни, регіонів та міст. За рахунок цього

буде забезпечуватися реалізація принципів проактивної політики на ринку праці, коли за результатами прогнозів надається можливість своєчасно вносити зміни у програми соціально-економічного розвитку. Деталізацію та вибір інструментів державного регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції передбачено здійснювати у механізмі регулювання ринку праці в умовах євроінтеграції, що формує перспективи подальших досліджень у зазначеному напрямку.

Література

1. Лукьянченко Н. Д. Регулирование рынка труда в условиях кризиса: региональный аспект / Н. Д. Лукьянченко, О. В. Додонов // Вісник Донецького національного університету. Серія «Економіка і право». Спецвипуск. Т. 2. — Донецьк : ДонНУ, 2009. — С. 181–184.
2. Маршавін Ю. М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу / Ю. М. Маршавін. — Київ : Альтерпрес, 2011. — 397 с.
3. Напрями реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції (досвід, аналіз, прогнози) : колективна монографія / В. М. Аніщенко, Д. О. Закатнов, С. І. Здіорук, С. Ф. Клемпко та ін. — К. : Інститут професійно-технічної освіти АПН України, 2008. — 246 с.
4. Кузнецова Т. В. Методичні підходи до формування кадрової політики експортоорієнтованих підприємств з урахуванням міжнародного досвіду / Т. В. Кузнецова // Економіка промисловості. — 2012. — № 1–2 (57–58). — С. 366–375.
5. Павловська О. В. Удосконалення фінансування професійного навчання працівників підприємств, щодо яких є загроза вивільнення у зв'язку з фінансовою та економічною кризою / О. В. Павловська // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». — Дніпропетровськ, 2011. — Вип. 5 (3). — С. 147–153.
6. Christev A. Trade Liberalisation and Employment Effects in Ukraine / A. Christev, O. Kupets, H. Lehmann // Comparative Economic Studies. — Palgrave Macmillan. — Vol. 50 (2). — P. 318–340.
7. Петрова І. Соціальні наслідки євроінтеграції України [Електронний ресурс] / І. Петрова. — Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueeros/ukraine/09447.pdf>.
8. Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2013 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sovet.donbass.com/?lang=ru&sec=02.01&iface=Public&cmd=showproject&args=id:148>.